

การปล่อยชั่วคราวในคดีอาญา: ศึกษาเปรียบเทียบประเทศไทย
สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

The Administration of Pre-Trial Release in Criminal Justice Systems:
A Comparative Study of Thailand, the United States and the Lao PDR

ณัฐพล เลิศเดชะ¹

กองบัญชาการตำรวจนครบาล

323 ถนนศรีอยุธยา แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300, ประเทศไทย

อีเมลติดต่อ: 6581011724@student.chula.ac.th

Natthaphon Lertdecha²

Metropolitan Police Bureau

323 Si Ayutthaya Road, Dusit, Dusit, Bangkok 10300, Thailand

Email: 6581011724@student.chula.ac.th

อุนิษา เลิศโตมรสกุล³

สาขาวิชาอาชญวิทยาและงานยุติธรรม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

254 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330, ประเทศไทย

อีเมลติดต่อ: unisa@yahoo.com

Unisa Lerdtomornsakul⁴

Major of Criminology and Criminal Justice, Department of Sociology and Anthropology,

Faculty of Political Science, Chulalongkorn University

254 Phayathai Road, Wangmai, Pathumwan, Bangkok 10330, Thailand

Email: unisa@yahoo.com

Received: July 4, 2025 Revised: October 10, 2025 Accepted: October 17, 2025

¹ พันตำรวจตรี, นักวิจัยอิสระด้านอาชญวิทยาและกระบวนการยุติธรรม.

² Pol. Maj., Independent Researcher in Criminology and Justice.

³ รองศาสตราจารย์, อาจารย์.

⁴ Associate Professor, Lecturer.

บทคัดย่อ

การปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาเป็นกลไกทางกฎหมายที่มีความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาและจำเลย ในขณะเดียวกันยังเป็นเครื่องมือในการประกันความยุติธรรมและประสิทธิภาพของกระบวนการพิจารณาคดีอาญา อย่างไรก็ตาม วิธีการ หลักการ และแนวปฏิบัติในการปล่อยชั่วคราวในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์การปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาโดยการเปรียบเทียบระบบของประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยพิจารณาจากกฎหมายที่ใช้บังคับ กระบวนการพิจารณา ความยืดหยุ่นในการใช้ดุลพินิจของศาล รวมถึงหลักประกันต่าง ๆ ที่ใช้ในแต่ละประเทศ จากการศึกษา พบว่าประเทศสหรัฐอเมริกามีระบบการปล่อยชั่วคราวที่เน้นหลักการตลาด เช่น การใช้บริษัทประกันตัวเอกชน ขณะที่ประเทศไทยมีระบบที่ยึดตามแนวทางของรัฐสังคมนิยมและมีข้อจำกัดด้านสิทธิเสรีภาพมากกว่าประเทศอื่น ส่วนประเทศไทยมีรูปแบบที่อยู่กึ่งกลางระหว่างทั้งสองระบบ โดยใช้ดุลพินิจของศาลเป็นหลัก การศึกษานี้จึงนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อปรับปรุงแนวทางการปล่อยชั่วคราวในประเทศไทยให้มีความสมดุลระหว่างสิทธิของผู้ต้องหาและประโยชน์สาธารณะในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

คำสำคัญ: การปล่อยชั่วคราว; กระบวนการพิจารณาคดีอาญา; กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

Abstract

Pretrial release in criminal cases serves as a crucial legal mechanism to safeguard the rights and liberties of suspects and defendants while ensuring the fairness and efficiency of the criminal justice process. However, the principles, procedures and practices governing pretrial release vary significantly across jurisdictions. This article aims to examine and compare the pretrial release systems of Thailand, the United States, and the Lao People's Democratic Republic. The analysis focuses on applicable legal frameworks, judicial discretion, procedural flexibility and the types of guarantees employed in each country. The findings reveal that the United States emphasizes a market-oriented approach, including the use of private bail bond agencies. In contrast, Laos adheres to a socialist legal framework, with greater restrictions on individual liberties. Thailand, situated between these two models, primarily relies on judicial discretion in granting release. The comparative study leads to policy recommendations intended to enhance Thailand's pretrial release system by promoting a balanced approach between protecting individual rights and maintaining public interest within the criminal justice process.

Keywords: Pretrial Release; Criminal Procedure; Criminal Justice System

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในแต่ละประเทศทั่วโลกต่างมีกระบวนการยุติธรรมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของตนเอง อย่างไรก็ตาม แนวโน้มสำคัญในกระบวนการดำเนินคดีอาญาในปัจจุบันคือการให้ความสำคัญกับหลักสิทธิมนุษยชนมากยิ่งขึ้น หลายประเทศจึงมีการกำหนดมาตรการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญา โดยมีเป้าหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้เป็นไปตามหลักสากลที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ การปล่อยชั่วคราวถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดผลกระทบจากการถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพในระหว่างที่คดียังอยู่ระหว่างการพิจารณา ซึ่งในบางกรณีอาจใช้ระยะเวลายาวนาน การให้ออกาสแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อใช้ในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ จึงเป็นการประกันความเสมอภาคและความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม นอกจากนี้ มาตรการดังกล่าวยังช่วยลดปัญหาความแออัดในเรือนจำ อันนำไปสู่การลดภาระทางงบประมาณของรัฐในการดูแลผู้ต้องขังอีกด้วย

สำหรับประเทศที่ผู้เขียนนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับกระบวนการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาตามกฎหมายประเทศไทย คือ สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีเหตุผลประกอบการเลือกศึกษาแต่ละประเทศ ดังนี้ สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) และมีประสบการณ์ในการเผชิญกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามประเทศดังกล่าวสามารถพัฒนาเทคโนโลยีในการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีเข้าใช้ในการควบคุมผู้ต้องหา เช่น การใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัว หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า “กำไล EM” (Electronic Monitoring) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและการรักษาความมั่นคงของสังคม จึงถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจในการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการประกอบการพิจารณาปล่อยตัวชั่วคราว และควรค่าแก่การศึกษาเปรียบเทียบ ส่วนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นประเทศที่เคยตกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศฝรั่งเศส และยังคงใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) ซึ่งรับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมายของฝรั่งเศส การศึกษาระบบการปล่อยชั่วคราวของประเทศลาวจึงเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ข้อเปรียบเทียบระหว่างประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแตกต่างกัน ทั้งในเชิงโครงสร้างกฎหมายหลักการ และแนวปฏิบัติ การเปรียบเทียบระหว่างประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณีกับระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรจะช่วยให้เห็นถึงข้อดีและข้อจำกัดของแต่ละระบบ อันนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาระบบการปล่อยชั่วคราวในประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนในระดับสากลมากยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์หลักการ แนวคิดพื้นฐาน และกระบวนการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาตามกฎหมายของประเทศไทย

1.2.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบกฎหมาย กระบวนการพิจารณา ความยืดหยุ่นในการใช้ดุลพินิจของศาล หรือเจ้าหน้าที่ และรูปแบบของหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวระหว่างประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

1.2.3 เพื่อวิเคราะห์ข้อดีและข้อจำกัดของระบบการปล่อยชั่วคราวในแต่ละประเทศ

1.2.4 เพื่อเสนอแนะแนวทางและนโยบายในการปรับปรุงระบบการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาของประเทศไทยให้มีความสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาและการรักษาประโยชน์สาธารณะและความมั่นคงของสังคม

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้ มุ่งศึกษากฎหมาย แนวคิด หลักการ และมาตรการเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาของประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมุ่งศึกษาประเด็นเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การอนุญาตปล่อยชั่วคราว การใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่หรือศาล การกำหนดหลักประกัน มาตรการควบคุมผู้ได้รับการปล่อยชั่วคราว และแนวทางการประเมินความเสี่ยง ตลอดจนเปรียบเทียบข้อดี ข้อจำกัด และเสนอแนะทางพัฒนาระบบกฎหมายไทย ตลอดจนศึกษาจากรัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายต่างประเทศ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำพิพากษา เอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความ งานวิจัย และข้อมูลจากองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ

1.4 ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษานี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากกฎหมายไทย กฎหมายต่างประเทศ ตำราทางวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ คำพิพากษา และเอกสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญา จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบ (Comparative Legal Study) ระหว่างประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อนำเสนอข้อค้นพบและข้อเสนอแนะในการพัฒนากฎหมายและกระบวนการปล่อยชั่วคราวของประเทศไทย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 สามารถวิเคราะห์หลักการ แนวคิดพื้นฐาน และกระบวนการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาตามกฎหมายของประเทศไทย

1.5.2 สามารถเปรียบเทียบกฎหมาย กระบวนการพิจารณา ความยืดหยุ่นในการใช้ดุลพินิจของศาล/เจ้าหน้าที่ และรูปแบบของหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวระหว่างประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

1.5.3 สามารถวิเคราะห์ข้อดีและข้อจำกัดของระบบการปล่อยชั่วคราวในแต่ละประเทศ

1.5.4 สามารถเสนอแนะแนวทางและนโยบายในการปรับปรุงระบบการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาของประเทศไทยให้มีความสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาและการรักษาประโยชน์สาธารณะและความมั่นคงของสังคม

2. ผลการศึกษาวิจัย

จากการศึกษาเรื่องการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญา: ศึกษาเปรียบเทียบประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้เขียนพบประเด็นที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

2.1 หลักการและแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราว

การปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาเป็นกลไกสำคัญที่อยู่ภายใต้หลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ซึ่งได้รับการรับรองในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) และในรัฐธรรมนูญของหลายประเทศ หลักการดังกล่าวมีนัยสำคัญว่า บุคคลไม่ควรถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพ เว้นแต่จะมีเหตุอันชอบด้วยกฎหมายและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง การปล่อยชั่วคราวจึงมีบทบาทในการรักษาดุลยภาพระหว่างสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการมีเสรีภาพกับความจำเป็นในการดำเนินคดีอาญาของรัฐ กล่าวคือ หากมีเหตุเพียงพอที่แสดงว่าผู้ต้องหาไม่น่าจะหลบหนีไปจากกระบวนการพิจารณาคดี ไม่ไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน และไม่ก่ออันตรายต่อสังคมหรือบุคคลอื่น ก็ไม่ควรถูกควบคุมตัวระหว่างรอการพิจารณาคดี การปล่อยชั่วคราวจึงควรเป็น “ข้อปฏิบัติตามปกติ” (Norm) และการควบคุมตัวควรเป็น “ข้อยกเว้น” (Exception) นอกจากนี้ การปล่อยชั่วคราวยังมีมิติด้านมนุษยธรรมและสังคม เพราะการควบคุมตัวระหว่างรอพิจารณาคดีอาจส่งผลกระทบต่อครอบครัว อาชีพ และสวัสดิภาพของผู้ต้องหาในระยะยาว การซึ่งบุคคลไว้โดยยังไม่มีคำพิพากษาว่ามีความผิดจึงอาจเท่ากับการลงโทษล่วงหน้า ซึ่งขัดต่อหลักความยุติธรรมอย่างไ้ก็ดี หลักการดังกล่าวยังต้องมีการพิจารณาร่วมกับปัจจัยด้านความปลอดภัยสาธารณะ การบังคับใช้กฎหมาย และประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม กล่าวคือ ระบบการปล่อยชั่วคราวต้องมีมาตรการควบคุมความเสี่ยงที่เหมาะสม เช่น การใช้เงื่อนไขควบคุมพฤติกรรม หรือการติดตามตัวผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อสร้างความมั่นใจว่าผู้ต้องหาจะไม่หลบหนีหรือกระทำการใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อคดี

จากที่กล่าวมา การออกแบบระบบการปล่อยชั่วคราวจึงต้องตั้งอยู่บนหลักการสองประการที่สมดุลกัน ได้แก่ หลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และหลักการประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม ทั้งนี้ ความสมดุลระหว่างสองหลักการนี้อาจมีความแตกต่างกันไปตามโครงสร้างรัฐ กฎหมาย และค่านิยมของแต่ละประเทศ ซึ่งส่งผลให้แนวทางปฏิบัติของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน

2.2 การปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาตามกฎหมายประเทศไทย

การปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาตามกฎหมายประเทศไทย ถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติไว้ในหมวด 8 ศาล ส่วนที่ 1 บททั่วไป มาตรา 239 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้เปิดโอกาสให้จำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญามากขึ้น โดยบัญญัติไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ส่วนที่ 4 สิทธิในกระบวนการยุติธรรม มาตรา 39 และมาตรา 40 (7) ซึ่งระบุไว้ว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้จะมีการพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิดตามกฎหมายและในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 บัญญัติไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย มาตรา 29 อันเป็นการย้ำชัดในหลักการผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้จะมีการพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิดตามกฎหมาย ซึ่งหมายความว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ยังบริสุทธิ์ย่อมได้รับการปล่อยชั่วคราว ซึ่งประเทศไทยใช้กระบวนการพิจารณาคดีอาญาตามระบบกล่าวหา (Accusatorial System) ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือ กระบวนการยุติธรรมจะเริ่มต้นจากการที่คู่ความฝ่ายหนึ่งกล่าวหาอีกฝ่ายหนึ่งว่ากระทำความผิดทางอาญา หรือในบางกรณี ทั้งสองฝ่ายอาจกล่าวหาซึ่งกันและกัน โดยกระบวนการจะเริ่มจากการที่ผู้กล่าวหานำเรื่องราวมาแจ้งต่อพนักงานสอบสวน ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอำนาจตามกฎหมายในการดำเนินการสอบสวนหาข้อเท็จจริง พนักงานสอบสวนมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับข้อกล่าวหาตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยมุ่งเน้นเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ถูกกล่าวหาและ

ติดตามตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดี เมื่อพนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานได้ครบถ้วนแล้ว จะจัดทำสำนวนการสอบสวนส่งต่อให้อัยการ ซึ่งเป็นเจ้าพนักงานของรัฐอีกฝ่ายหนึ่งที่มีหน้าที่พิจารณาสำนวนการสอบสวนดังกล่าวว่า มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะยื่นฟ้องต่อศาลหรือไม่ หากเห็นว่ามีมูลในการดำเนินคดี อัยการจะยื่นฟ้องผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อศาล และปฏิบัติหน้าที่ในฐานะโจทก์ในกระบวนการพิจารณาคดี ในขั้นตอนนี้ศาลจะมีบทบาทในการรับคำฟ้อง พิจารณาพยานหลักฐาน และมีอำนาจในการพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดหรือไม่ รวมถึงกำหนดบทลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ อย่างไรก็ตาม แม้กระบวนการฟ้องร้องทางอาญาจะโดยปกติดำเนินผ่านพนักงานสอบสวนและอัยการ แต่กฎหมายไทยยังเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีอาญาต่อศาลได้โดยตรง ซึ่งสิทธินี้ได้รับการรับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 (2)

ประเทศไทยใช้ระบบกฎหมายแบบจารีตนิยม (Civil Law) ซึ่งมีรากฐานมาจากกฎหมายลายลักษณ์อักษร โดยมีกฎหมายที่ตราขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นแหล่งกฎหมายหลัก หนึ่งในกฎหมายสำคัญที่ใช้ควบคุมและกำกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาคือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งบัญญัติขั้นตอนกระบวนการ และอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในแต่ละขั้นตอนไว้อย่างชัดเจน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปล่อยชั่วคราว กฎหมายได้บัญญัติไว้ในหมวด 3 เรื่องการปล่อยชั่วคราว ได้แก่ มาตรา 107 ถึงมาตรา 119 โดยกำหนดให้ศาล และเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจสอบสวน สามารถพิจารณาอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราวได้ตลอดทุกช่วงขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่ระยะของการสอบสวน การยื่นฟ้องคดี การพิจารณาคดีในชั้นศาล ไปจนถึงกระบวนการอุทธรณ์และฎีกา บทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายไทยที่มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยเปิดโอกาสให้สามารถยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราวได้ภายใต้ดุลพินิจของเจ้าพนักงานหรือศาล ซึ่งจะต้องพิจารณาโดยคำนึงถึงหลักนิติธรรม ความเป็นธรรม และความมั่นคงของสังคมควบคู่กันไป

ตามบทบัญญัติมาตรา 108 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ศาลหรือเจ้าพนักงานที่มีอำนาจมีดุลพินิจในการพิจารณาอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราว โดยต้องพิจารณาจากเหตุผลอันสมควร อาทิ ความเสี่ยงที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหลบหนี ความเสี่ยงต่อการยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดอันตรายแก่สังคมหรือบุคคลอื่น ในการขอปล่อยตัวชั่วคราว ผู้ร้องขอจะต้องเสนอหลักประกันตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งอาจเป็นเงินสด หลักทรัพย์ บุคคลค้ำประกัน หรือการให้ค้ำประกันอย่างสมควร ทั้งนี้ ศาลมีอำนาจกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อควบคุมการปล่อยตัว เช่น การห้ามเดินทางออกนอกราชอาณาจักร หรือการกำหนดให้ผู้ได้รับการปล่อยตัวไปรายงานตัวต่อศาลหรือเจ้าพนักงานตามระยะเวลาที่กำหนด การวางหลักเกณฑ์และเงื่อนไขดังกล่าว มีวัตถุประสงค์เพื่อประกันว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะยังอยู่ในกระบวนการยุติธรรมจนกว่าคดีจะเสร็จสิ้น และเพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายต่อกระบวนการพิจารณาคดีหรือความปลอดภัยของสังคม ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นชั้นสอบสวน ชั้นอัยการ หรือชั้นพิจารณาของศาล ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิยื่นคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราวในระหว่างรอการดำเนินคดีได้ ทั้งนี้ กฎหมายให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวน อัยการ หรือผู้พิพากษาในการใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าจะอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราวหรือไม่ การปล่อยชั่วคราวอาจดำเนินการได้หลายรูปแบบ ได้แก่ การปล่อยตัวโดยมีการวางหลักประกัน เช่น เงินสดหรือหลักทรัพย์ การปล่อยตัวโดยมีบุคคลค้ำประกัน หรือแม้แต่การปล่อยตัวโดยไม่ต้องมีการวางหลักประกันหรือบุคคลค้ำประกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของเจ้าพนักงานหรือศาลผู้พิจารณา ซึ่งจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมตามพฤติการณ์ของคดีและเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย และการรักษาความสงบเรียบร้อยในกระบวนการยุติธรรม

ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิยื่นคำร้องต่อบุคคลในกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้ใช้ดุลพินิจพิจารณาอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราว ทั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการพิจารณาหรือพิพากษาคดีอาญาอาจใช้ระยะเวลายาวนาน การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยไม่จำเป็นอาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนเกินสมควร ดังนั้น การปล่อยชั่วคราวจึงถือเป็นกลไกสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลภายใต้กระบวนการยุติธรรม ในระบบกฎหมายไทย การพิจารณาปล่อยตัวชั่วคราวสามารถดำเนินการได้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม โดยเริ่มตั้งแต่ชั้นสอบสวน ซึ่งพนักงานสอบสวนมีอำนาจในการอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราวตามคำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ 436/2565 เรื่อง การปล่อยชั่วคราว การกำหนดวงเงินประกัน การกำหนดหลักทรัพย์ที่อาจใช้เป็นหลักประกัน และการใช้บุคคลเป็นประกัน ในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน⁵ ซึ่งเป็นแนวทางในการกำหนดมาตรฐานในการพิจารณาและใช้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ต่อมาในชั้นพนักงานอัยการ ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ พ.ศ. 2563⁶ ได้วางหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคำร้องขอปล่อยชั่วคราวไว้เป็นแนวปฏิบัติ เพื่อใช้เป็นบรรทัดฐานในการพิจารณาโดยพนักงานอัยการ ในชั้นสุดท้าย คือชั้นตอนของศาล มีข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการปล่อยชั่วคราววิธีเรียกประกันในคดีอาญา พ.ศ.2565⁷ ซึ่งนอกจากจะใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาของศาลเองแล้ว ยังสามารถนำมาอ้างอิงประกอบการพิจารณาในชั้นสอบสวนและชั้นอัยการได้ด้วย แนวทางเหล่านี้สะท้อนถึงความพยายามของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดมาตรฐานเพื่อสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในการใช้ดุลพินิจเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวในทุกระดับของกระบวนการยุติธรรม

การเรียกหลักประกันหรือการวางเงินประกันถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพิจารณาปล่อยตัวชั่วคราวในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม อย่างไรก็ตาม การใช้หลักเกณฑ์นี้อาจส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสถานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน บุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ย่อมมีแนวโน้มที่จะสามารถจัดหาหลักประกันได้ตามเงื่อนไขที่กำหนด จึงมีโอกาสดำเนินการปล่อยชั่วคราวมากกว่า ในทางกลับกัน ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีหรือไม่มีทรัพย์สินเพียงพอ มักไม่สามารถจัดหาหลักประกันได้ตามข้อกำหนด จึงมีแนวโน้มที่จะถูกควบคุมตัวในเรือนจำระหว่างการพิจารณาคดี สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างในทางปฏิบัติ ซึ่งอาจกระทบต่อหลักความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรม และส่งผลต่อสิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ทั้งยังเป็นประเด็นที่ควรพิจารณาเพื่อพัฒนาแนวทางการปล่อยชั่วคราวให้มีความเป็นธรรมและเท่าเทียมมากยิ่งขึ้น

ข้อดีของระบบไทยคือการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาทุกคนมีสิทธิยื่นขอปล่อยตัวชั่วคราวอย่างเสมอภาค ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะทางเศรษฐกิจแบบใด อีกทั้งยังให้อำนาจศาลใช้ดุลพินิจอย่างเหมาะสมกับข้อเท็จจริงเฉพาะของแต่ละคดี นอกจากนี้ หลักการในการปล่อยตัวโดยมีเงื่อนไขและมาตรการควบคุม เช่น การติดกำไลอิเล็กทรอนิกส์ (EM) ยังช่วยลดภาระของเรือนจำและรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมได้ในระดับหนึ่ง

⁵ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, “คำสั่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่ 436/2565 เรื่อง การปล่อยชั่วคราว การกำหนดวงเงินประกัน การกำหนดหลักทรัพย์ที่อาจใช้เป็นหลักประกัน และการใช้บุคคลเป็นประกัน ในการปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน,” 28 กันยายน 2565.

⁶ สำนักงานอัยการสูงสุด, “ระเบียบสำนักงานอัยการสูงสุดว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาของพนักงานอัยการ,” 27 สิงหาคม 2563.

⁷ ข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการปล่อยชั่วคราวและวิธีเรียกประกันในคดีอาญา, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 139 ตอนที่ 55 ก (23 สิงหาคม 2565): 17–24.

อย่างไรก็ตาม ระบบการปล่อยชั่วคราวของประเทศไทยยังประสบปัญหาที่สำคัญหลายประการ โดยเฉพาะการขาดเครื่องมือที่เป็นมาตรฐานกลางในการประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment Tools) เพื่อประกอบการใช้ดุลพินิจของศาลอย่างเป็นระบบ เครื่องมือนี้นี้กล่าว หากมีการนำมาใช้ในทางปฏิบัติที่เหมาะสม จะสามารถช่วยลดอคติส่วนบุคคล และเพิ่มความเป็นธรรมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ แนวปฏิบัติของศาลในแต่ละพื้นที่ยังมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสิทธิในการปล่อยชั่วคราวของผู้ต้องหา แม้จะอยู่ในสถานการณ์หรือข้อเท็จจริงที่คล้ายคลึงกันก็ตาม ความไม่สอดคล้องกันนี้สะท้อนถึงข้อจำกัดในการสร้างความเป็นเอกภาพและความเสมอภาคในกระบวนการยุติธรรม ที่สำคัญในบางกรณีศาลยังมีแนวโน้มในการใช้มาตรการควบคุมตัวผู้ต้องหาเกินความจำเป็น แม้ในสถานะที่ผู้ต้องหาไม่ได้รับคำพิพากษาให้มีความผิด และตามหลักสากลแล้วยังถือเป็นผู้บริสุทธิ์ตามหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) การใช้มาตรการควบคุมตัวก่อนคำพิพากษาในลักษณะดังกล่าว จึงอาจเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหา และลดทอนความเชื่อมั่นในหลักนิติธรรม

2.3 การปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกา มีระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี (Common Law) ซึ่งให้ความสำคัญกับแนวคำพิพากษาก่อนหน้า (Precedents) ในการประกอบการพิจารณาคดี โดยสิทธิในการได้รับการปล่อยชั่วคราวถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 8 (Eighth Amendment) ซึ่งบัญญัติว่า การกำหนดหลักประกันในการปล่อยชั่วคราวต้องไม่สูงเกินสมควร (Bail shall not be excessive) สะท้อนหลักการที่มุ่งคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาอย่างเป็นธรรม อย่างไรก็ตาม แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวนั้นมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละรัฐ โดยหลายรัฐยังคงใช้ระบบวางเงินประกัน (Cash Bail System) ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาสามารถวางเงินสดหรือใช้บริการของบริษัทประกันตัวเอกชน (Bail Bondsman) เพื่อให้ได้รับการปล่อยตัว ระบบดังกล่าวมีข้อดีในแง่ความรวดเร็วและความยืดหยุ่นในการดำเนินงาน แต่ก็ส่งผลกระทบต่อด้านลบ โดยเฉพาะต่อผู้ต้องหาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ซึ่งมักไม่สามารถชำระค่าประกันหรือค่าธรรมเนียมให้บริษัทเอกชนได้ จึงต้องถูกควบคุมตัวระหว่างรอการพิจารณาคดี แม้ในกรณีที่ไม่ได้มีความเสี่ยงสูงต่อการหลบหนีหรือก่ออันตรายต่อสาธารณะ เพื่อลดปัญหาความเหลื่อมล้ำดังกล่าว หลายรัฐ เช่น รัฐนิวเจอร์ซีย์และรัฐแคลิฟอร์เนียได้ริเริ่มนำระบบประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment Tools) มาใช้ร่วมกับแนวทางการปล่อยตัวโดยไม่ต้องวางเงินประกัน (Release on Recognizance: ROR) โดยพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ประวัติอาชญากรรมของผู้ต้องหา ความเกี่ยวข้องกับชุมชน และความเสี่ยงที่อาจก่อให้เกิดต่อสาธารณะ ซึ่งเป็นแนวทางที่มุ่งลดอคติจากฐานะทางเศรษฐกิจ และสร้างความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมมากยิ่งขึ้น

ข้อดีของแนวทางใหม่ในการใช้ระบบประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment Tools) และการปล่อยตัวโดยไม่ต้องวางเงินประกัน (Release on Recognizance: ROR) คือการช่วยลดจำนวนผู้ต้องขังที่ไม่จำเป็น ซึ่งเป็นการส่งเสริมความยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรม และลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในกรณีของผู้ต้องหาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีที่อาจไม่มีเงินเพียงพอในการจ่ายเงินประกัน อย่างไรก็ตาม แนวทางนี้ก็ยังคงมีข้อกังวลเกี่ยวกับอคติที่อาจฝังอยู่ในอัลกอริทึมของระบบประเมินความเสี่ยง ซึ่งอาจเกิดจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์หรือรูปแบบการคัดเลือกที่ไม่เป็นธรรม ส่งผลให้เกิดการเลือกปฏิบัติที่ไม่ตั้งใจต่อกลุ่มชาติพันธุ์หรือเพศ ซึ่งอาจทำให้เกิดการตัดสินใจที่ไม่เป็นธรรมในกระบวนการปล่อยชั่วคราว หากไม่มีการกำกับดูแลและทบทวนอย่างเหมาะสม

การปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกาโดยทั่วไปนั้น จะต้องให้สิทธิประกันตัวแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในทุกคดี ยกเว้นคดีที่มีโทษประหารชีวิต โดยหลักการนี้ได้รับการรับรองในกฎหมายสหรัฐฯ ซึ่งบัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า บุคคลที่ถูกจับกุมในคดีความผิดที่ไม่ถึงประหารชีวิตจะได้รับอนุญาตให้ประกันตัว ในขณะที่ผู้ต้องหาที่มีโทษประหารชีวิตจะไม่ได้รับสิทธิในการปล่อยชั่วคราว การให้สิทธิประกันตัวในช่วงก่อนการตัดสินความผิด เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาสามารถแสวงหาหลักฐานหรือพยานเพื่อต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ และยังช่วยป้องกันไม่ให้เกิดการลงโทษก่อนที่ศาลจะตัดสินว่าผู้ต้องหามีความผิดจริง ซึ่งเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามหลักสิทธิมนุษยชน เมื่อผู้ต้องหาถูกจับกุม เจ้าพนักงานหรือศาลจะต้องพิจารณาว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยควรได้รับการปล่อยชั่วคราวหรือไม่โดยจะมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลของผู้ต้องหาหรือจำเลย เพื่อช่วยในการตัดสินใจของศาล ในกรณีที่ศาลเห็นว่าไม่เหตุจำเป็น เช่น ความเสี่ยงในการหลบหนี หรือการก่ออันตรายต่อบุคคลอื่นหรือชุมชน ศาลอาจกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อรับประกันการไม่หลบหนีและการปรากฏตัวตามที่กำหนด หรือแม้กระทั่งการสั่งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยรายงานตัวต่อเจ้าพนักงานในระยะเวลาที่กำหนดแทนการปล่อยชั่วคราว^๘ หรือพิจารณาใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามหรือที่เรียกว่ากำไล E.M. เพื่อง่ายต่อการติดตามตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย หากผู้ต้องหาหรือจำเลยหลบหนีการปล่อยชั่วคราว ในกรณีที่การกำหนดเงินประกันไม่สามารถรับรองความปลอดภัย หรือความเสี่ยงที่ผู้ต้องหาจะหลบหนีได้ ระบบการปล่อยชั่วคราวของสหรัฐอเมริกาอาจใช้การกำหนดเงื่อนไขพิเศษ เช่น การกำหนดที่อยู่ หรือการห้ามติดต่อกับผู้เสียหายหรือพยานในคดี รวมถึงการใช้เทคโนโลยีการติดตาม เช่น กำไลอิเล็กทรอนิกส์ (E.M. Bracelet) เพื่อการติดตามตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการปล่อยชั่วคราว ซึ่งช่วยให้การควบคุมตัวมีประสิทธิภาพมากขึ้น และลดความเสี่ยงในการหลบหนี

ในสหรัฐอเมริกา เมื่อมีการร้องขอให้ปล่อยตัวชั่วคราวจากการควบคุมตัวของจำเลย ศาลจะพิจารณาหลักเกณฑ์ต่าง ๆ อย่างรอบคอบเพื่อให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างยุติธรรมและไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสังคมหรือบุคคลอื่น โดยมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้ 1) ความหนักเบาของความผิดที่ถูกกล่าวหา กล่าวคือ ศาลจะพิจารณาความรุนแรงของคดีและประเภทของอาชญากรรมที่จำเลยถูกกล่าวหา เพื่อประเมินความเสี่ยงในการปล่อยชั่วคราว จำเลยในคดีที่มีโทษหนักหรือมีความรุนแรงสูงอาจมีแนวโน้มที่จะไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราว หากไม่สามารถประกันความปลอดภัยได้, 2) พฤติการณ์ต่าง ๆ แห่งคดี กล่าวคือ ศาลจะพิจารณาน้ำหนักของพยานหลักฐานในคดี บุคลิกลักษณะและประวัติของจำเลย เช่น ความสัมพันธ์กับชุมชน อาชีพ การมาศาลตามกำหนดนัด ความเสี่ยงที่จะหลบหนี หรือการกระทำความผิดในคดีอื่น ๆ โดยเฉพาะในกรณีที่จำเลยอาจเคยถูกปล่อยตัวชั่วคราวและหลบหนีหรือกระทำความผิดใหม่ และ 3) ความร้ายแรงหรืออันตรายที่จะเกิดขึ้นกับบุคคลหรือสังคม กล่าวคือ ศาลจะพิจารณาความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากการปล่อยชั่วคราว โดยพิจารณาว่าหากจำเลยได้รับการปล่อยชั่วคราว จะก่อให้เกิดความเสี่ยงหรืออันตรายต่อบุคคลใดหรือสังคมโดยรวม เช่น การก่อเหตุร้ายซ้ำ การข่มขู่พยาน หรือการทำให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยในชุมชน

^๘ พชรมณต์ ภูมิสถิต, “ปล่อยตัวชั่วคราว: ศึกษาเปรียบเทียบระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรและกฎหมายจารีตประเพณีกับกฎหมายไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติ, สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริธี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2557), 42.

ซึ่งการพิจารณาการปล่อยชั่วคราวจะเป็นไปตามหลักเกณฑ์เหล่านี้เพื่อให้ศาลสามารถประเมินความเสี่ยงได้อย่างมีเหตุผลและปกป้องสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยจากการถูกคุมขังโดยไม่จำเป็น ในขณะเดียวกันก็ต้องปกป้องความปลอดภัยของสังคมจากอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากการปล่อยตัวจำเลย

จะเห็นได้ว่าประเทศสหรัฐอเมริกามีขั้นตอนการพิจารณาการปล่อยชั่วคราวที่มีความเป็นระบบชัดเจน และมีมาตรฐานรองรับ โดยเฉพาะในกรณีที่มิใช่หลักประกันทางการเงิน (Release on Recognizance: ROR) ซึ่งเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นความเท่าเทียมในการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ศาลในสหรัฐอเมริกา นำหลักวิทยาศาสตร์และข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Data) มาใช้ประกอบดุลพินิจในการอนุญาตหรือปฏิเสธการปล่อยชั่วคราว โดยเฉพาะผ่านเครื่องมือที่เรียกว่า “ระบบประเมินความเสี่ยง” (Risk Assessment Tools) ซึ่งเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลเฉพาะตัวของผู้ต้องหาแต่ละราย เช่น ประวัติการกระทำผิด ความสัมพันธ์กับชุมชน พฤติกรรมในการมาศาลตามนัดหมาย และข้อมูลอื่น ๆ ที่สามารถคาดการณ์แนวโน้มในการหลบหนีหรือการกระทำผิดซ้ำได้อย่างแม่นยำ ผลการประเมินความเสี่ยงเหล่านี้มิได้ใช้เพียงเพื่อพิจารณาว่าจะอนุญาตให้ปล่อยตัวหรือไม่เท่านั้น แต่ยังใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดเงื่อนไขของการปล่อยชั่วคราว เช่น การกำหนดให้รายงานตัวเป็นระยะ การจำกัดการเดินทาง การห้ามติดต่อกับพยาน หรือการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัว (Electronic Monitoring: EM) เพื่อป้องกันการหลบหนีและควบคุมพฤติกรรมของผู้ต้องหาระหว่างการปล่อยตัว แม้ระบบดังกล่าวจะมีข้อดีในด้านการลดจำนวนผู้ต้องขังที่ไม่จำเป็น ส่งเสริมความยุติธรรม และลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในระบบยุติธรรม แต่ก็ยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับอคติที่อาจฝังอยู่ในอัลกอริทึมของเครื่องมือประเมินความเสี่ยง หากไม่มีการตรวจสอบและควบคุมอย่างรัดกุม อาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติโดยไม่ตั้งใจต่อกลุ่มเปราะบาง เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ ชนกลุ่มน้อย หรือผู้มีฐานะยากจน ด้วยเหตุนี้ หลายรัฐในสหรัฐฯ จึงมีแนวโน้มที่จะพัฒนาเครื่องมือเหล่านี้ให้มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และต้องผ่านการทบทวนอย่างสม่ำเสมอโดยนักวิชาการองค์กรอิสระ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้ระบบการปล่อยชั่วคราวดำเนินไปด้วยความยุติธรรม สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชน และหลักสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence)

2.4 การปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาตามกฎหมายสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ใช้ระบบกฎหมายที่มีรากฐานจากกฎหมายของรัฐสังคมนิยม ซึ่งให้ความสำคัญกับการควบคุมโดยรัฐและอำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรมเป็นหลัก โดยในด้านการปล่อยตัวชั่วคราวในคดีอาญา ได้บัญญัติไว้ใน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2561 โดยเฉพาะในหมวดที่ 3 ว่าด้วยเรื่อง “การควบคุมตัวและการปล่อยตัว” กฎหมายลาวให้อำนาจแก่ พนักงานสอบสวน และ พนักงานอัยการ ในการพิจารณาอนุญาตให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาชั่วคราวได้ โดยพิจารณาจากปัจจัยหลัก เช่น ลักษณะของคดี ระดับความร้ายแรงของความผิด พฤติกรรมส่วนตัวของผู้ต้องหา และความจำเป็นในการควบคุมตัวเพื่อไม่ให้กระบวนการยุติธรรมเกิดความเสียหาย เช่น การหลบหนี หรือการยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน อย่างไรก็ตาม ระบบกฎหมายของลาว ยังไม่มีการกำหนดหลักเกณฑ์อย่างเป็นระบบหรือรูปแบบของ “หลักประกัน” ที่ชัดเจนเหมือนในประเทศที่มีกฎหมายพัฒนาแล้ว เช่น การวางเงินประกัน การใช้บุคคลค้ำประกัน หรือระบบการปล่อยตัวโดยไม่มีหลักประกัน แต่อยู่ภายใต้เงื่อนไข ทำให้การพิจารณาการปล่อยตัวชั่วคราวยังคงขึ้นอยู่กับ ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่รัฐ และไม่มีมาตรการควบคุมหรือกลไกอิสระในการตรวจสอบคำสั่งเหล่านั้น

อีกประเด็นที่สำคัญคือ การปล่อยตัวชั่วคราวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจะต้องได้รับอนุมัติจากเจ้าหน้าที่ระดับสูงในหน่วยงานสอบสวนหรืออัยการ โดยไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมหรือการทบทวนโดย “ศาลอิสระ” ซึ่งต่างจากแนวปฏิบัติในประเทศที่ให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรมและหลักคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ข้อจำกัดนี้ทำให้ระบบการปล่อยชั่วคราวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวยังขาดความยืดหยุ่น โปร่งใส และกลไกตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างองค์กร ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงสิทธิในการปล่อยชั่วคราว โดยเฉพาะในกรณีของผู้ต้องหาที่ขาดเส้นสายหรืออยู่ในพื้นที่ห่างไกลที่การเข้าถึงเจ้าหน้าที่ระดับสูงเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตาม ระบบการพิจารณาการปล่อยชั่วคราวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวยังมีข้อดีบางประการ กล่าวคือ ระบบที่ให้อำนาจแก่พนักงานสอบสวนและอัยการในการพิจารณาการปล่อยตัวสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในคดีที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของรัฐหรือสถานการณ์ที่มีความละเอียดอ่อนต่อความสงบเรียบร้อยของประเทศ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้รัฐสามารถใช้มาตรการที่เด็ดขาดในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่อย่างไรก็ดี ระบบดังกล่าวก็มีข้อเสียที่สำคัญ คือ ขาดกลไกถ่วงดุล และ ความโปร่งใสในการตรวจสอบการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐ ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงในการละเมิดสิทธิมนุษยชน และเปิดช่องให้เกิดการใช้ดุลพินิจโดยไม่มีหลักประกันที่ชัดเจน ผู้ต้องหาที่ยากจน ขาดความรู้ หรือไม่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่รัฐมักตกอยู่ในสถานะเสียเปรียบ และอาจถูกควบคุมตัวต่อไปโดยไม่มีโอกาสได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว ทั้งนี้ยังส่งผลต่อสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค และอาจขัดต่อหลักการพื้นฐานว่าด้วย สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม (Right to a Fair Trial) ในระบบกฎหมายของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว การปล่อยชั่วคราว หมายถึง การปล่อยตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยก่อนมีคำพิพากษาของศาล ซึ่งต้องกระทำโดยคำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรของอัยการหรือศาล โดยอัยการมีอำนาจในการสั่งปล่อยตัวชั่วคราวตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยองค์การอัยการแห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาตรา 43 นอกจากนี้ การปล่อยชั่วคราวยังสามารถดำเนินการได้ตามคำร้องของผู้ต้องหา หรือโดยคำร้องจากหน่วยงานต้นสังกัดของผู้ต้องหา ทนายความ คู่สมรส ผู้ปกครอง บิดามารดา หรือญาติใกล้ชิด ทั้งนี้ การพิจารณาอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวจะกระทำต่อเมื่อเข้าเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ได้แก่ 1) เป็นการกระทำผิดตามที่กฎหมายกำหนดโทษจำคุกไม่เกินสามปี ยกเว้นการกระทำผิดที่ไม่เจตนาหรือเป็นอาฉิม และ 2) มีข้อมูลหลักฐานที่ยืนยันว่าผู้ต้องหาจะไม่หลบหนี ไม่ทำลายหลักฐาน ไม่กระทำความผิดซ้ำ ไม่ไปทำร้ายผู้เสียหาย พยาน หรือผู้ต้องหาเองจะไม่ถูกทำร้ายจากบุคคลอื่น ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจบริบทของระบบกฎหมายเกี่ยวกับการปล่อยชั่วคราวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอย่างลึกซึ้ง จำเป็นต้องพิจารณาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และพื้นฐานทางนิติปรัชญาของประเทศร่วมด้วย ภายหลังจากที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้รับเอกราชในปี ค.ศ. 1975 (พ.ศ. 2518) ได้มีการยกเลิกกฎหมายทั้งหมดที่ใช้ในสมัยพระราชอาณาจักรลาว โดยให้เหตุผลว่าไม่สอดคล้องกับระบอบการปกครองแบบสังคมนิยมที่นำมาใช้แทน แม้ว่าจะมีการร่างกฎหมายใหม่ขึ้นใช้ แต่ก็ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากระบบกฎหมายของฝรั่งเศสและอดีตสหภาพโซเวียต โดยเฉพาะจากแนวคิดแบบสังคมนิยมซึ่งให้น้ำหนักแก่ผลประโยชน์ของรัฐหรือสาธารณะมากกว่าผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล แนวคิดดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อกระบวนการยุติธรรมทางอาญา รวมถึงกลไกการปล่อยชั่วคราวด้วย กล่าวคือ กระบวนการดำเนินคดีใน สปป.ลาว ดำเนินไปภายใต้หลักรัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ซึ่งหมายความว่า เมื่อเกิดคดีอาญารัฐจะเป็นผู้ดำเนินคดีในฐานะผู้ปกป้องความสงบของสาธารณะ และมีเพียงอัยการเท่านั้นที่มีอำนาจเป็นโจทก์ฟ้องร้องคดีอาญาในศาล ผู้เสียหายเองไม่มีอำนาจฟ้องร้องคดีอาญาต่อศาล

โดยตรงได้ด้วยตนเอง⁹ ดังนั้น แม้จะมีมาตรการให้ผู้ต้องหาสามารถยื่นคำร้องขอปล่อยชั่วคราวได้โดยบุคคลใกล้ชิดหรือทนายความ แต่กระบวนการพิจารณายังคงอยู่ภายใต้การควบคุมของอัยการหรือศาลในระบบที่เน้นบทบาทของรัฐเป็นศูนย์กลาง ส่งผลให้กระบวนการดังกล่าวขาดกลไกการถ่วงดุลจากบุคคลภายนอก และสะท้อนความต่างอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับระบบกฎหมายของประเทศประชาธิปไตยตะวันตกที่เน้นสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก ซึ่งในประมวลกฎหมายอาญาของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ฉบับปี ค.ศ. 2017 ได้บัญญัติฐานความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกินสามปีไว้ถึงจำนวน 208 มาตรา ซึ่งเป็นกลุ่มความผิดที่สามารถยื่นคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราวได้ตามหลักเกณฑ์ทางกฎหมาย อย่างไรก็ตาม การที่ความผิดดังกล่าวมีโทษไม่รุนแรงไม่ได้หมายความว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับการอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราวโดยอัตโนมัติ เนื่องจากยังมีเงื่อนไขและข้อพิจารณาอื่นประกอบด้วย ศาลหรือเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจจะต้องพิจารณาถึงลักษณะความผิดว่าไม่ใช่ความผิดที่ก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรง ความเสียหายที่เกิดขึ้นไม่รุนแรง และพฤติการณ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลยแสดงให้เห็นว่าไม่มีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการหลบหนี ทำลายพยานหลักฐาน หรือก่อเหตุซ้ำ นอกจากนี้ ผู้ร้องขอ ยังต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขต่าง ๆ ที่กำหนดโดยเจ้าหน้าที่ เช่น การรายงานตัว หรือข้อห้ามไม่ให้ติดต่อผู้เสียหาย ทั้งนี้ การพิจารณาอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวยังอยู่ภายใต้ดุลพินิจของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ ซึ่งบางกรณี แม้ความผิดนั้นจะอยู่ในกลุ่มฐานความผิดที่กฎหมายอนุญาตให้ยื่นคำร้องได้ แต่หากไม่มีการร้องขอโดยผู้มีสิทธิ หรือไม่มีหลักทรัพย์หรือบุคคลค้ำประกันที่เพียงพอ ก็อาจไม่มีการพิจารณาหรืออนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราวได้

2.5 เปรียบเทียบความแตกต่างการปล่อยชั่วคราวของประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การศึกษาการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญา โดยการเปรียบเทียบระบบของประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่าทุกประเทศมีวิธีการและหลักการที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสะท้อนถึงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงระบบการพิจารณาคดีอาญาที่มีความหลากหลายในแต่ละประเทศ ดังต่อไปนี้

2.5.1 ประเทศไทย

ระบบการปล่อยชั่วคราวถูกกำหนดโดยหลักการของการใช้ดุลพินิจของศาล ซึ่งศาลมีอำนาจในการพิจารณาคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราวของผู้ต้องหา โดยพิจารณาจากความเสี่ยงที่ผู้ต้องหาจะหลบหนีหรือก่ออันตรายต่อสังคม โดยทั่วไปศาลไทยยังคงใช้หลักประกันหลากหลายรูปแบบ เช่น การวางเงินสด การใช้บุคคลหรือหลักทรัพย์ ซึ่งมีข้อดีที่สามารถให้ความยืดหยุ่นตามสภาพของคดีและผู้ต้องหา อย่างไรก็ตาม ระบบนี้ยังคงมีข้อจำกัดในเรื่องของการใช้มาตรการประเมินความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ และบางครั้งอาจพบว่าผู้ต้องหาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าได้รับการปล่อยตัวมากกว่าผู้ต้องหาที่มีฐานะยากจน แม้ว่าจะมีความเสี่ยงในการหลบหนีต่ำก็ตาม นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนากองทุนยุติธรรมและสำนักงานประกันตัวกลางที่ช่วยสนับสนุนผู้ต้องหาที่ไม่มีความสามารถทางการเงินในการประกันตัว

⁹ ปราบธนา บุญเพ็ญ, “การศึกษาเปรียบเทียบความผิดอันยอมความได้ในคดีอาญาในระบบกฎหมายของประเทศไทย และประเทศลาว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตรบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556), 58.

ข้อดีคือการเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจอย่างยืดหยุ่นในการพิจารณาคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราว ทำให้สามารถคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของคดีและผู้ต้องหาแต่ละรายได้ อีกทั้งยังมีรูปแบบของหลักประกันที่หลากหลาย เช่น การใช้บุคคล การวางเงินสด หรือหลักทรัพย์ ซึ่งช่วยให้ผู้ต้องหาสามารถเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับตนเองได้ นอกจากนี้ยังมี กองทุนยุติธรรม และสำนักงานประกันตัวกลางที่ช่วยลดภาระทางการเงินของผู้ต้องหาที่ยากไร้ อย่างไรก็ตาม ระบบไทยยังขาดการใช้ระบบประเมินความเสี่ยงอย่างเป็นระบบและขาดมาตรฐานกลางในการพิจารณา ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำและไม่แน่นอนในการใช้ดุลพินิจของศาล บางกรณีอาจพบว่าผู้ต้องหาที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมีโอกาสดำเนินการปล่อยตัวมากกว่าผู้ที่ยากจน แม้จะมีความเสี่ยงต่ำกว่าก็ตาม

2.5.2 สหรัฐอเมริกา

ระบบการปล่อยชั่วคราวมีลักษณะเด่นที่การใช้ข้อมูลทางสถิติและเทคโนโลยีในการประเมินความเสี่ยงของผู้ต้องหา ซึ่งหลายรัฐได้ปรับปรุงระบบให้ใช้การประเมินความเสี่ยง (Pretrial Risk Assessment) แทนการใช้เงินประกันเป็นเกณฑ์หลักในการปล่อยตัว ทำให้กระบวนการมีความแม่นยำและเป็นธรรมมากขึ้น และลดภาระทางการเงินของผู้ต้องหาที่ไม่มีเงินในการประกันตัว นอกจากนี้ ยังมีการสนับสนุนจากโครงการทนายความของรัฐ (Public Defender) ซึ่งช่วยให้ผู้ต้องหาที่ยากไร้ได้รับการช่วยเหลือทางกฎหมายตั้งแต่ต้นกระบวนการ อย่างไรก็ตาม ข้อเสียที่สำคัญของระบบนี้คือการที่หลายรัฐยังคงพึ่งพาบริษัทประกันตัวเอกชนในการรับประกันการปล่อยตัว ซึ่งอาจทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำได้ เนื่องจากผู้ต้องหาที่ไม่สามารถเข้าถึงบริษัทเหล่านี้ อาจต้องถูกควบคุมตัวระหว่างรอการพิจารณาคดี ซึ่งเป็นการลดทอนสิทธิเสรีภาพโดยไม่จำเป็น นอกจากนี้ บางกรณีพบว่า บริษัทประกันตัวเอกชนอาจมุ่งแสวงหาผลกำไรโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้ต้องหา

ข้อดีคือความก้าวหน้าในการใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีเพื่อประเมินความเสี่ยงของผู้ต้องหา โดยเฉพาะในรัฐที่ยกเลิกการใช้เงินประกันและหันมาใช้ระบบการประเมินความเสี่ยงก่อนการพิจารณาคดี (Pretrial Risk Assessment) ซึ่งทำให้การตัดสินใจมีความแม่นยำและเป็นธรรมมากขึ้น ทั้งยังลดภาระของผู้ต้องหาที่ไม่มีเงินในการประกันตัว อีกทั้งยังมีโครงการช่วยเหลือจากหน่วยงานทนายความของรัฐ (Public Defender) ที่ช่วยให้ผู้ต้องหาที่ยากไร้มีทนายความตั้งแต่ต้นกระบวนการ ข้อเสียหลักของระบบนี้คือการพึ่งพาบริษัทประกันตัวเอกชนในหลายรัฐ ซึ่งทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำอย่างชัดเจน ผู้ต้องหาที่ไม่มีเงินหรือไม่สามารถเข้าถึงบริษัทเหล่านี้ อาจต้องถูกควบคุมตัวไว้ระหว่างรอการพิจารณาคดี ซึ่งเป็นการลดทอนสิทธิเสรีภาพโดยไม่จำเป็น นอกจากนี้ บางกรณีพบว่าบริษัทประกันตัวดำเนินการในลักษณะที่แสวงหาผลกำไรโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้ต้องหา

2.5.3 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ระบบการปล่อยชั่วคราวมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป โดยส่วนใหญ่การปล่อยชั่วคราวจะได้รับการพิจารณาโดยเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น พนักงานสอบสวนหรืออัยการ ซึ่งสามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องรอการพิจารณาจากศาล ระบบนี้ทำให้มีความคล่องตัวและรวดเร็วในการดำเนินการ แต่ในทางปฏิบัติระบบกลับพบข้อจำกัดอย่างชัดเจนในเรื่องของการพิจารณาคดีและการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา โดยเฉพาะการขาดการประเมินความเสี่ยงที่มีมาตรฐาน และการขาดการเข้าถึงทนายความในทุกกรณี ทำให้ผู้ต้องหาบางรายถูกควบคุมตัวโดยไม่จำเป็นและไม่ได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดี ในหลายกรณีผู้ต้องหาจะถูกควบคุมตัวเป็นเวลานานโดยไม่มีการพิจารณาอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจกระทบต่อสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาตามหลักการสากล

ข้อดีคือความรวดเร็วในบางขั้นตอน เนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น พนักงานสอบสวนหรืออัยการ เป็นผู้มีความสามารถในการพิจารณาปล่อยตัว ทำให้ไม่ต้องรอการไต่สวนจากศาล อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติระบบกลับมีข้อเสียร้ายแรงหลายประการ ได้แก่ การที่ต้องหาส่วนใหญ่ออกควบคุมตัวเป็นเวลานานโดยไม่มีการพิจารณาอย่างเป็นระบบ การขาดการเข้าถึงทนายความอย่างทั่วถึง และการไม่ใช้ระบบหลักประกันที่ชัดเจน ส่งผลให้สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ต้องหาถูกจำกัดอย่างมาก นอกจากนี้ยังไม่มีมาตรการประเมินความเสี่ยงหรือกลไกการช่วยเหลือผู้ต้องหาใดๆ ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคและไม่สามารถคุ้มครองสิทธิตามหลักสากลได้อย่างแท้จริง การควบคุมตัวกลายเป็นแนวทางปกติมากกว่าทางเลือกสุดท้าย ซึ่งขัดต่อหลักการในกฎหมายระหว่างประเทศ

กล่าวโดยสรุป การเปรียบเทียบระบบการปล่อยชั่วคราวในแต่ละประเทศแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในแง่ของกระบวนการและมาตรการที่ใช้ในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และลาว มีการประยุกต์ใช้แนวทางที่แตกต่างกันตามลักษณะเฉพาะของแต่ละประเทศ ซึ่งทำให้การดำเนินการปล่อยชั่วคราวมีข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกันไป การเปรียบเทียบนี้จึงช่วยให้เราเห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาระบบการปล่อยชั่วคราวที่สมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและการปกป้องความปลอดภัยของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

3. สรุปผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญา: ศึกษาเปรียบเทียบประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผู้เขียนสามารถสรุปผลและมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

3.1 สรุปผล

ระบบกฎหมายและแนวปฏิบัติของแต่ละประเทศต่างมีจุดแข็งและจุดอ่อนที่สะท้อนถึงโครงสร้างอำนาจทางกฎหมายของรัฐและระดับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่รัฐมุ่งหวังการพัฒนาระบบการปล่อยชั่วคราวที่มีความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและความเป็นธรรมจึงต้องพิจารณาจากบริบทเฉพาะของแต่ละประเทศอย่างลึกซึ้ง บทความนี้ได้แสดงให้เห็นว่าการปล่อยชั่วคราวในคดีอาญาไม่ใช่เพียงเครื่องมือในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงคามยุติธรรม ความเสมอภาค และประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมโดยรวม จากการศึกษาเปรียบเทียบ พบว่าประเทศไทยอยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางระหว่างสหรัฐอเมริกาที่เน้นกลไกตลาดกับลาวที่เน้นอำนาจรัฐอย่างเข้มข้น

ระบบไทยแม้จะมีข้อดีเรื่องความยืดหยุ่นในการใช้ดุลพินิจและรูปแบบของหลักประกันที่หลากหลาย แต่ยังประสบปัญหาเรื่องความไม่เท่าเทียมกันและขาดมาตรการสนับสนุนเชิงโครงสร้าง หากนำข้อดีจากระบบของสหรัฐอเมริกา เช่น การประเมินความเสี่ยง และการลดการพึ่งพาการใช้เงิน มาใช้ควบคู่กับการรับฟังเสียงของชุมชนและการช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างทั่วถึง ระบบของไทยก็จะสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่มีความยุติธรรม โปร่งใส และสอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษยชนสากลมากยิ่งขึ้น

3.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเปรียบเทียบระบบการปล่อยชั่วคราวในประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่าประเทศไทยมีศักยภาพในการพัฒนาและปรับปรุงระบบให้มีความสมดุลระหว่างการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาและการรักษาความปลอดภัยสาธารณะ โดยสามารถนำข้อดีจากทั้งสองประเทศมาเป็นต้นแบบในการปรับปรุง ดังนี้

3.2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การนำระบบประเมินความเสี่ยงมาใช้ ประเทศไทยควรพัฒนาระบบประเมินความเสี่ยงผู้ต้องหาในการปล่อยชั่วคราว โดยอิงจากข้อมูลด้านประวัติอาชญากรรม พฤติกรรมการหลบหนี หรือความเป็นไปได้ที่จะกระทำความผิดซ้ำ เพื่อให้ศาลมีข้อมูลประกอบการพิจารณาอย่างเป็นระบบ ลดการใช้ดุลพินิจที่ต่างกันไปในแต่ละศาล และลดอคติที่อาจเกิดขึ้นจากฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ต้องหา

2) การลดการพึ่งพาหลักประกันทางการเงิน การปล่อยชั่วคราวไม่ควรขึ้นอยู่กับความสามารถในการชำระเงินเป็นหลัก ประเทศไทยควรขยายรูปแบบการประกันตัวที่ไม่ใช่เงิน เช่น การปล่อยตัวโดยไม่มีหลักประกัน (Release on Recognizance) หรือการควบคุมตัวทางอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ผู้ต้องหาที่ยากไร้สามารถได้รับการปล่อยตัวในกรณีที่ไม่มีความเสี่ยงต่อสังคม

3) การเสริมสร้างกลไกการช่วยเหลือทางกฎหมาย รัฐควรจัดสรรงบประมาณและขยายขอบเขตการทำงานของทนายความอาสาหรือทนายความจากภาครัฐ เพื่อให้ผู้ต้องหาที่ยากไร้สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือทางกฎหมายได้ตั้งแต่ระยะแรกของการควบคุมตัว ซึ่งจะช่วยให้การพิจารณาคำร้องขอปล่อยตัวชั่วคราวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรมมากขึ้น

4) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้กลไกของชุมชน เช่น บุคคลค่าประกัน หรือหน่วยงานท้องถิ่นเข้าร่วมในกระบวนการควบคุมดูแลผู้ต้องหาหลังการปล่อยตัว สามารถช่วยลดภาระของรัฐและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่สังคมได้มากขึ้น

3.2.2 ข้อเสนอแนะในการแก้ไขกฎหมายหรือแนวปฏิบัติของประเทศไทย

1) แก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้กำหนดมาตรฐานในการปล่อยชั่วคราว โดยใช้หลักการควบคุมตัวเป็นทางเลือกสุดท้าย ซึ่งหมายถึงการใช้การควบคุมตัวเฉพาะเมื่อไม่มีทางเลือกอื่นที่เหมาะสมและจำเป็น เพื่อให้การปล่อยตัวเป็นสิทธิมาตรฐาน ไม่ใช่ข้อยกเว้น

2) จัดทำระบบฐานข้อมูลกลางเพื่อประเมินความเสี่ยงของผู้ต้องหา ภาครัฐควรพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลและพฤติกรรมของผู้ต้องหาในรูปแบบของการประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment Tool) เพื่อเป็นเครื่องมือประกอบการตัดสินใจของศาล โดยยึดหลักความเป็นกลางและข้อมูลเชิงประจักษ์ ลดอคติที่เกิดจากฐานะหรือสถานภาพทางสังคม

3) ขยายบทบาทของกองทุนยุติธรรมและส่งเสริมองค์กรภาคประชาชนในการช่วยเหลือการปล่อยตัว ควรเพิ่มงบประมาณและขอบเขตการทำงานของกองทุนยุติธรรมให้สามารถช่วยเหลือผู้ต้องหาที่ยากไร้ได้อย่างครอบคลุมทั่วประเทศ และสนับสนุนบทบาทขององค์กรภาคประชาชนหรือภาคประชาสังคมที่ให้ความช่วยเหลือทางกฎหมาย เพื่อให้การปล่อยตัวชั่วคราวไม่จำกัดอยู่เฉพาะผู้ที่มีทรัพยากรเท่านั้น

4) ส่งเสริมการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมให้มีความรู้ด้านสิทธิมนุษยชน และแนวทางการพิจารณาปล่อยตัวที่เป็นธรรม หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรจัดให้มีการฝึกอบรมเชิงลึกเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน หลักการพิจารณาที่เป็นธรรม และแนวปฏิบัติสากลเกี่ยวกับการปล่อยตัวชั่วคราวอย่างสม่ำเสมอ เพื่อยกระดับความรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกในการปกป้องสิทธิของผู้ต้องหาอย่างรอบด้าน

References

- Department of Justice. *Bail Reform: A Guide for State and Local Policymakers*. Washington, DC: Office of Justice Programs, 2017.
- Justice Fund Office. *Guidelines for providing assistance in requesting temporary release of suspects/ defendants*. Bangkok, Thailand: Ministry of Justice. 2022. [In Thai]
- Khamhung Chantalangsy. “Comparative Study of Temporary Release in Criminal Law: Cases in Thailand and Lao People’s Democratic Republic.” Master’s Thesis, Faculty of Law Chiang Mai University, 2019. [In Thai]
- National Institute of Justice. *Risk and Needs Assessment Systems: What We Know and What We Need to Know*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, 2021.
- Patcharamon Phoomsatit, “Provisional Release: Comparative Studies Among Common Law, Civil Law and Thai Legal Systems.” Master’s Thesis, Program in Law, Pridi Banomyong Faculty of Law Dhurakij Pundit University, 2014. [In Thai]
- Prarthana Boonpheng. “A Comparative Study of Compoundable Offences in the Criminal Justice Systems of Thailand and Laos.” Master’s Thesis, Graduate School Chiang Mai University, 2013. [In Thai]
- Yaninn Mekmok. “Provisional Release According to Thai Law Compared to International Law.” Master’s independent study, Criminal Law and Criminal Justice Administration School of Law Sripatum University, 2019. [In Thai]